

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.24

Васіна А.Ю., к. е. н., доцент,
докторант кафедри менеджменту та публічного управління
Тернопільський національний економічний університет

СТРАТЕГУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ СТРУКТУРНОГО РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Васіна А.Ю. Стратегування як механізм структурного реформування економіки. У статті обґрунтовано об'єктивну необхідність запровадження стратегування для забезпечення ефективності структурного реформування національної економіки. Окреслено основні характеристики стратегування, які гіпотетично здатні забезпечити передумови ефективних структурних перетворень у національній економіці. Визначено перелік базових завдань, вирішення яких має забезпечуватися в рамках запровадження механізму стратегування структурного реформування національної економіки. Наведено підходи до вдосконалення використання механізму стратегування в процесі забезпечення реалізації цілей структурної політики.

Ключові слова: стратегування, структурне реформування, національна економіка, структурна політика, регулювання.

Васіна А.Ю. Стратегирование как механизм структурного реформирования экономики. В статье обоснована объективная необходимость внедрения стратегирования для обеспечения эффективности структурного реформирования национальной экономики. Определены основные характеристики стратегирования, которые гипотетически способны обеспечить предпосылки эффективных структурных преобразований в национальной экономике. Определен перечень базовых задач, решение которых должно обеспечиваться в рамках внедрения механизма стратегирования структурного реформирования национальной экономики. Приведены подходы к совершенствованию использования механизма стратегирования в процессе обеспечения реализации целей структурной политики.

Ключевые слова: стратегирование, структурное реформирование, национальная экономика, структурная политика, регулирование.

Vasina A.Yu. Strategizing as a mechanism of the national economy structural reforming. The objective necessity to implement the strategizing for the ensuring of the national economy structural reforming is substantiated. The basic characteristics of the strategizing which supposedly are able to ensure the effective structural changes in the national economy are highlighted. The list of the basic tasks which should be provided within the frames of the implementation of the strategizing mechanism of the national economy structural reforming are defined. The approaches for the improving of the strategizing mechanism using in the process of ensuring of the structural policy goals realization are shown.

Key words: strategizing, structural reforming, national economy, structural policy, regulation.

Постановка проблеми. Проведення цілеспрямованих структурних перетворень, які б сприяли досягненню цільової ефективності в контексті реалізації структурної політики і виступали основою формування нової якості структури національної економіки та її перманентного вдосконалення відповідно до вимог середовища функціонування, вимагає вироблення державою спільно з бізнесовими і громадськими інституціями дієвих функціональних механізмів, спроможних забезпечити цілісний управлінський вплив на основі оптимального поєднання інститутів регулювання.

Багатоаспектність структурних характеристик національної економіки, складність проведення цілеспрямованих структурних трансформацій на основі узгодження і підпорядкування інтересів, урахування значної кількості факторів різноспрямованого впливу, пролонгованості та ризикованості заходів структурної політики, забезпечення стратегічної спрямованості структурного оновлення в орієнтації на виклики, що постануть, актуалізують необхідність виділення базових підходів, у рамках яких має забезпечуватися перманентне вдосконалення функціональних механізмів структурних перетворень.

Очевидна неможливість досягнення стабільності й ефективності соціально-економічного розвитку в цілому та структурної збалансованості економіки зокрема поза механізмами стратегічного управління, а також невідкладність проведення послідовної структурної політики актуалізують необхідність розгляду стратегування як базового функціонального механізму структурного реформування національної економіки, який би закладав підґрунтя для введення усієї сукупності регулюючих структуроформуючих впливів в єдину матрицю досягнення стратегічних цілей структурного оновлення, подолання хибної практики фрагментарного, ситуаційного реагування на загострення структурних проблем, підвищення суспільної підтримки структурних реформ через сприяння усвідомленню необхідності здійснення витрат сьогодні для отримання більших вигод у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На пошук варіантів розв'язання складних проблем структурної розбалансованості національної економіки зорієнтовані дослідження широкого кола науковців. Зокрема, на увагу заслуговують наукові напрацювання таких учених, як: С.О. Біла, Ю.В. Кіндзерський, О.В. Коломицева, В.І. Крючкова, А.Ф. Мельник, В.В. Папп, Я.В. Ромусік, Л.В. Шинкарук та ін. Попри значний науковий доробок вітчизняних науковців і практиків питання системного стратегічного управління структурними перетвореннями національної економіки вимагають подальших досліджень.

Постановка завдання. Мета статті – визначити підходи до вдосконалення використання механізму стратегування в процесі забезпечення реалізації цілей структурного реформування національної економіки.

Виклад основних результатів. Посилення нестійкості економічної системи та динамічності її середовища висуває як основну вимогу досягнення ефективної реалізації структурної політики забезпечення адекватності, синхронності, гнучкості та результативності механізмів регулювання, що реалізуються на різних рівнях управлінської системи, у рамках різних часових періодів та з використанням різних управлінських інструментів: стратегій, програм, проектів, стратегічних планів на основі різних моделей поєднання важелів державного і ринкового впливута залучення ресурсів із різноманітних джерел.

Значні можливості забезпечення даної вимоги пов'язуються з використанням стратегування як сукупності процесів прогнозування, планування й управління. Під час розкриття сутності та значимості стратегування в науковій літературі наводяться його визначення з акцентуванням уваги на можливостях досягнення системності та результативності управління, наприклад: стратегування – образ дій, мистецтво, механізм досягнення поставлених цілей; безперервний процес, що еволюційно

відображає зміну інститутів та ефективність усієї інституційної системи в процесі досягнення поставлених цілей [1, с. 10–13]; уміння ефективно організувати та управляти економічними процесами [2, с. 75]; єдиний неперервний процес розроблення і реалізації основних програмних документів стратегічного планування соціально-економічного розвитку (концепцій, стратегій, програм) [3, с. 24]; триада сукупності засобів управління на тактичному, оперативному та стратегічному рівнях [4, с. 82].

У цьому контексті стратегування структурних перетворень національної економіки, на нашу думку, доцільно розглядати як єдність механізмів цілепокладання і цілереалізації державної структурної політики, перманентну об'єктивізацію системи стратегічних, тактичних, оперативних цілей та забезпечення дієвості інструментарію стратегічного управління в процесі їх досягнення із залученням потенціалу державних, бізнесових, громадських інституцій.

Тобто стратегування має стати механізмом вироблення, підтримання в актуальному стані та реалізації стратегії структурної перебудови національної економіки, який би дав змогу органічно виводити часткові функціональні механізми на досягнення стратегічних цілей структурного оновлення економіки, підпорядковувати цілі структурного корегування цілям структурної перебудови, вибудовувати систему узгодженого застосування прогнозів, стратегій, програм, проектів, державно-управлінських рішень у процесі здійснення цілеспрямованих структурних трансформацій, спроможних забезпечити ефективне функціонування національної економіки та її сталий розвиток у майбутньому, подолання превалювання кон'юнктурної короткострокової політики над довгостроковою структурною.

Необхідність зосередження особливої уваги на стратегуванні зумовлюється тим, що, як свідчить зарубіжний та вітчизняний досвід використання інструментарію стратегічного управління під час вирішення складних масштабних завдань, добре розроблена стратегія ще не гарантує досягнення очікуваних результатів, важливо також забезпечити її адаптивність до мінливості середовища та належну реалізацію, за якої би створювалися сприятливі передумови для досягнення бажаних цілей у конкретних умовах, що складаються.

Серед основних характеристик стратегування, які гіпотетично здатні забезпечити передумови ефективних структурних перетворень у національній економіці та свідчать про доцільність його ширшої імплементації в управлінську практику, слід виділити спроможність розширення можливостей щодо:

– проведення ефективної структурної політики на основі досягнення синергічної єдності інструментів її вироблення й реалізації: прогнозів, стратегій, програм, проектів, планів;

– подолання розриву між цілями структурного оновлення економіки та механізмами їх досягнення;

– ефективного ресурсного забезпечення структурних перетворень національної економічної системи на основі запровадження прогресивних механізмів залучення і поєднання різних видів ресурсів;

– забезпечення наступності та послідовності державно-управлінських рішень, збереження інституційної пам'яті в процесі реалізації механізмів структурного реформування економіки;

– підвищення ефективності стратегії структурної перебудови національної економіки та інших стратегічних документів, що реалізуються в контексті досягнення її цілей, через забезпечення їх гнучкості відповідно до динамічних змін середовища;

– досягнення синхронності розроблення стратегічних та програмних документів загальнодержавного, регіонального, локального рівнів і синхронного корегування стратегічних програмних документів по вертикалі та горизонталі;

– протиставлення інтенсивності важкопрогнозованих змін у середовищі функціонування національної економіки та її структурного реформування адаптивних управлінських впливів під час реалізації тактичних й оперативних завдань у контексті досягнення стратегічних пріоритетів;

– урахування специфіки функціонування і розвитку окремих складників національної економіки (секторів, галузей, видів діяльності, економік регіонів) під час вирішення структурних проблем та формування завдань структурної модернізації;

– формування мережевих зв'язків, які би сприяли прояву ініціативи бізнесових та громадських інституцій під час вироблення механізмів реалізації структурної політики та знаходженню компромісу інтересів у разі непередбачуваних ситуацій;

– забезпечення цілісності процесів регулювання структурних перетворень національної економіки, комплексного вирішення структурних проблем.

До переліку базових завдань, вирішення яких має забезпечуватися в рамках запровадження механізму стратегування структурного реформування національної економіки, доцільно віднести:

– виділення в структурі центрального органу виконавчої влади, відповідального за проведення економічної політики, структурного підрозділу, наділеного повноваженнями щодо координації розроблення, реалізації, здійснення моніторингу ефективності, діагностики актуальності, перегляду та корегування цілей, узгодження планів, програм, проектів стратегії структурної перебудови національної економіки. Закріплення за таким підрозділом експертно-методичних функцій щодо узгодження структурних параметрів національної економіки та засобів їх досягнення, що забезпечуються через стратегії розвитку секторів і галузей, функціональні та регіональні стратегії, цільові державні програми, національні проекти;

– розроблення та закріплення стратегічних документів – стратегії економічного і соціального розвитку України, стратегії структурної перебудови національної економіки, стратегій розвитку регіонів та стратегій структурної перебудови їх економік, стратегій розвитку секторів і галузей національної економіки в єдиній системі правового забезпечення економічної політики, до якої вже увійшли прогнози економічного і соціального розвитку України на середньо- та короткостроковий періоди, прогнози розвитку окремих галузей економіки на середньостроковий період, загальнодержавні програми економічного і соціального розвитку, державні цільові програми, прогнози економічного і соціального розвитку областей, районів та міст на середньостроковий період, програми економічного і соціального розвитку областей, районів та міст на короткостроковий період;

– забезпечення об'єктивізації цілей структурної політики на основі перманентної діагностики середовища функціонування та розвитку національної економіки, оцінки можливостей їх ресурсного забезпечення та інвестиційних ризиків;

– прогнозування розвитку інституційного середовища структурного реформування національної економіки з використанням технологій форсайту;

– нормативне закріплення процедури узгодження цілей та заходів стратегій, програм, проектів реалізації окремих функціональних механізмів та розвитку окремих галузей і секторів національної економіки в рамках єдиного механізму реалізації структурної політики;

– запровадження системного використання прогнозного, сценарного, програмного, проектного інструментарію під час вироблення та реалізації структурної політики для розкриття, формування та використання можливостей структурного оновлення національної економічної системи та діагностики й попередження ризиків, які можуть при цьому виникати, обґрунтованого визначення з використанням комплексних і багатоваріантних прогнозів проривних важливих напрямів, конкурентних переваг, точок прискореного зростання національної економіки, зосередження зусиль на яких під час реалізації структурної політики здатне забезпечити досягнення максимального кумулятивного ефекту;

– забезпечення гнучкості й адаптивності важелів державного впливу на структурні перетворення та їх оптимального поєднання з механізмами ринкового регулювання на основі систематичного сканування напрямів та темпів структурних зрушень, діагностики інституційного середовища структурної трансформації національної економіки;

– розроблення програм формування, розвитку, алокації ресурсів для забезпечення цілеспрямованих структурних перетворень, зокрема інвестиційних, трудових, ресурсу знань;

– запровадження механізму переорієнтації та перерозподілу ресурсів для забезпечення ефективного їх використання під час корегування тактичних та оперативних цілей реалізації структурної політики;

– закладення в основу побудови механізмів структурних перетворень важелів стимулювання реалізації наявних конкурентних переваг та розвиток нових, орієнтацію на дотримання при цьому принципів сталого розвитку;

– здійснення стратегічно спрямованих пошуків варіантів розв'язання структурних проблем та реалізації структурних пріоритетів національної економіки, пов'язаних із залученням іноземних інвестицій, ресурсів міжнародних фінансових інституцій, з участю вітчизняних компаній у реалізації міжнародних проектів та формуванні ланцюгів створення вартості;

– закладення в основу структурної перебудови економіки орієнтацію на інноваційно-технологічний прорив через окреслення бажаних параметрів і побудову з використанням інструментарію прогнозування, моделювання, проектування алгоритму їх досягнення;

– забезпечення через неперервність процесу стратегування збереження інституційної пам'яті під час реалізації структурної політики з використанням масштабних, довготривалих, полісуб'єктних проектів із залученням різних відомств;

– здійснення перманентного моніторингу реалізації стратегії структурної перебудови національної економіки, діагностики впливу структурних зрушень на досягнення цілей суспільного розвитку, порівняння одержаних результатів з очікуваними і, за потреби, прийняття рішень щодо корегування або критеріїв, або цілей, або механізмів реалізації стратегії.

Використання потенціалу стратегування має вирішальне значення в аспекті формування передумов орієнтації структури національної економіки на загально визнанні суспільні цінності, що дало б змогу: визначити підходи до подолання негативних тенденцій наростання розриву між функціонуванням економічної сфери і запитами суспільного розвитку; запровадити чітку, зрозумілу бізнесу і громадськості модель структурного оновлення економіки, яка б передбачала: (1) узгодження суспільних, державних, бізнесових громадських інтересів на основі врахування суспільних цінностей; (2) закладення прийнятних варіантів реалізації узгоджених інтересів у базис для визначення пріоритетів, які мають підлягати постійному діагностуванню на актуальність й реалістичність; (3) конкретизацію пріоритетів у стратегічних цілях виходячи з об'єктивної оцінки наявних і можливих конкурентних переваг національної економіки в цілому, окремих секторів, регіонів; (4) конкретизацію цілей у завданнях із наведенням критеріїв виконання; (5) розроблення

сценаріїв реалізації завдань на основі поєднання функціональних механізмів, які можуть пропонувати докорінно нові підходи, передбачати вдосконалення діючих механізмів або поєднувати новий і старий інструментарій; (6) вироблення тактики реалізації сценаріїв і закріплення її в стратегічних планах, програмах.

Запровадження і закріплення такої узагальненої схеми стратегування структурного вдосконалення національної економіки в стратегічних програмних документах слід розглядати як підґрунтя розвитку культури стратегічного мислення в учасників економічних відносин, формування спонукальних мотивів вироблення стратегічної поведінки суб'єктами підприємницької діяльності й пошуку ними стратегічної ніші, надання їм рішучості для прояву ініціативи щодо налагодження партнерських відносин із державою в рамках реалізації спільних проектів за умови, що створюване нею інституційне середовище буде зрозумілим, стабільним, зорієнтованим на взаємний інтерес і відповідальність та сприятиме встановленню довіри між владою, бізнесом і громадськістю.

Через чітке представлення взаємозв'язку між пріоритетами суспільного розвитку та цілями й механізмами структурної модернізації економіки, розкриття суспільних та бізнесових вигод, що можуть бути отримані в майбутньому, стратегування має змінити підприємницьку поведінку українського бізнесу, який повинен формувати нову підприємницьку культуру, відійти від переважаючої орієнтації на короткострокові цілі отримання швидкого прибутку та розвивати здатність до стратегічно орієнтованої ринкової поведінки, ефективної співпраці з державними інституціями, громадськими організаціями та іншими учасниками економічних відносин у рамках мережевих структур.

Стратегування як механізм, що гіпотетично спроможний ефективно поєднати інструменти обґрунтованого вироблення і представлення шляхів розв'язання назрілих структурних проблем, також слід розглядати як інструмент створення передумов структурної збалансованості економіки через формування соціального капіталу – базису дотримання суспільного договору, який сприяє розумінню суспільством цілей структурної політики і виробленню у нього готовності підтримати їх реалізацію.

У контексті забезпечення ефективності структурного реформування національної економіки завданням стратегування має стати протиставлення викликам динамічного середовища національної економічної системи динамічної системи регулювання її структурними перетворення і на цій основі підпорядкування економічного розвитку суспільному. При цьому важливо, щоб функціональні механізми системи регулювання формувалися на оптимальній комплементарності базових інститутів, інститутів розвитку, стимулювання й координації й

створювали передумови участі економічних агентів різних форм власності та організаційно-правових форм у реалізації проектів у рамках досягнення цілей структурної політики.

Механізм стратегування реалізується в єдності й через механізми державного регулювання структурних трансформацій у національній економіці – систему економічних, адміністративних, правових методів, форм, важелів впливу на поведінку економічних агентів для досягнення цілей структурного реформування. Оскільки основу структурних перетворень в економічній системі становить реалізація інтересів економічних агентів, забезпечити вплив на них і скорегувати поведінку їх носіїв і є завданням механізму державного регулювання.

В умовах формування демократичної моделі управління суспільним розвитком механізм регулювання структурних перетворень у національній економіці має базуватися на поєднанні важелів державного, ринкового і громадського впливу. Однак в умовах нерозвиненості ринкових і громадських інститутів та поглиблення структурної кризи в економіці України перед державою постає завдання виступити локомотивом проведення структурних реформ, реалізувати активну структурну політику і сформувати інституційне середовище ефективного регулювання структурних трансформацій у контексті досягнення цілей стратегії структурної перебудови національної економіки. Оскільки вплив ринкових інститутів на структурування економіки має як позитивний, так і негативний прояв, то до базових умов, які мають забезпечуватися, слід віднести й те, що механізми державного регулювання повинні не тільки взаємодіяти з ними на комплементарній основі, а й забезпечувати підсилення першого їх прояву і нівелювання другого [5, с. 207].

Для досягнення цілей структурного реформування національної економіки, визначених і закріплених у рамках окремих інструментів стратегування (стратегій, програм, проектів), важливим є формування корегуючих регуляторних впливів на засадах процесного підходу, що забезпечує чітку детермінацію базових функцій управління – планування, організації, стимулювання, координації, контролю та пов'язуючих процесів – комунікації й процесу прийняття рішень. Побудова механізмів регулювання з дотриманням такої логічної послідовності, як свідчать теоретичні обґрунтування та практичний досвід управління розвитком складних соціально-економічних систем, є базовою умовою ефективного розв'язання управлінських завдань як під час реалізації масштабних цілей структурної перебудови економіки, так і під час її часткової структурної корекції.

У контексті врахування досвіду структурного збалансування економіки розвинутих економічних країн, де структурна політика перестає бути ком-

пенсуючою і все більше орієнтується на розвиток [6, с. 7], основу регуляторних механізмів має становити інструментарій стимулювання переходу до прогресивних сценаріїв розвитку через формування відповідної структури економіки.

Механізми державного регулювання, що представляє складник цілереалізації механізму стратегування структурного реформування національної економіки і виступають набором взаємопов'язаних форм, методів, важелів, технологій регуляторного впливу, гіпотетично можуть бути ефективним за умови гнучкості, адаптивності, реалістичності. І хоча дані вимоги є типовими під час побудови управлінських механізмів, їх забезпечення є одним із важливих і складних завдань, вирішення якого, стосовно нашого предмета й об'єкта дослідження, має базуватися на прогностичних оцінках, здійснених із застосуванням технологій форсайту, зорієнтованих на узгоджене вироблення рішень стосовно майбутнього [7, с. 53], і сприяти набуттю механізмами регулювання спроможності випереджаючого реагування на зміни вимог до структури національної економіки та умов їх забезпечення, а також запобігання ситуаціям запізненого реагування, за якого виникає ризик досягнення через регулюючий вплив небажаного ефекту.

Призначення регуляторних механізмів – вибудувати способи цілеспрямованої трансформації структури економіки на основі задіяння сукупності взаємопов'язаних регуляторних важелів (інститутів), адаптованих до специфіки завдань та умов їх вирішення. Вироблення регуляторних механізмів у рамках стратегії структурної перебудови економіки повинно здійснюватися на поєднанні двох підходів: від стратегічних цілей до наявних умов і від реальної ситуації до бажаної. Стратегування як безперервний процес розроблення та реалізації основних програмних документів стратегічного управління [8] має забезпечувати (на основі безперервного стратегічного аналізу) об'єктивізацію як цілей структурного реформування економіки, так і механізмів їх досягнення.

Висновки. Складність і специфіка проблем структурного реформування національної економіки актуалізують необхідність їх розв'язання з використанням стратегування як механізму узгодження управлінських цілей та важелів на стратегічному й тактичному рівнях, представлення у взаємозв'язку цілевизначення і цілереалізації, оптимального поєднання інструментів, важелів, методів у рамках механізмів регулювання структурних перетворень економіки.

Базовою умовою запровадження механізму стратегування повинно стати розроблення стратегії структурної перебудови національної економіки та системи програм і проектів щодо забезпечення її реалізації по вертикалі та горизонталі.

Ефективність механізму стратегування структурного реформування національної економіки

повинна забезпечуватися через розроблення дієвих регуляторних механізмів, які передусім мають орієнтуватися на створення загальних сприятливих умов функціонування й структурування економіки, а саме: розвиток конкурентного середовища та захист конкуренції; захист і розширення можливостей ефективного використання власності; розширення

можливостей доступу агентів ринку до джерел інвестиційних ресурсів та стимулювання здійснення інвестиційної діяльності в напрямі досягнення пріоритетів інноваційної структурної модернізації економіки; забезпечення стабільності законодавчо-нормативної бази оподаткування, спрощення адміністрування податків.

Список літератури:

1. Зельднер А.Г. Место стратегирования в понятийно-категориальной системе прогнозирования / А.Г. Зельднер // Экономические науки. – 2012. – № 8(93). – С.10–13.
2. Williamson O.E. Strategizing, economizing, and economic organization / O.E. Williamson // Strategic Management Journal. – 1991. – Vol. 12. – P. 75–94.
3. Кухарская Н.А. Стратегирование социально-экономического развития региона как новый подход к разработке и реализации стратегий регионального развития / Н.А. Кухарская // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – Вип. 3(107). – С. 24.
4. Осипов В.М., Ворожейкін О.О. Особливості стратегування економічного розвитку агломерацій в Україні / В.М. Осипов, О.О. Ворожейкін // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 3(24). – С. 82.
5. Ковальчук В.М. Структурна перебудова національної економіки в контексті інноваційного розвитку / В.М. Ковальчук; НАН України. Об'єдн. Ін-т економіки; відп. ред. Л.М. Шаблиста. – Київ, 2005. – С. 207.
6. Березинская О.Б. Принципы формирования и проведения структурной политики: мировой опыт и его применение в России / О.Б. Березинская. – М.: Дело, 2014. – 52 с.
7. Третьяк В. Форсайт как технология предвидения / В. Третьяк // Экономические стратегии. – 2009. – № 8. – С. 52–59.
8. Ємельяненко Л.М. Стратегування в системі державного управління національною економікою / Л.М. Ємельяненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/20075/1/81-87.pdf>.